

SEYYAH HENRY C. BARKLEY'İN GEZİ NOTLARINDA SİVRİHISAR

Sivrihisar in Henry Barkley's Travel Notes

Öğr. Gör. Ferruh TORUK

Yozgat Bozok Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi/Mimarlık Bölümü, Yozgat/TÜRKİYE

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9851-4269>

ÖZET

Günümüzde kullanılan yerleşimlerin tarihsel süreç içerisinde gelişimi ve günümüzdeki durumlarını algılabilmek için seyahatnamelere gereksinim duyulmaktadır. Gravür, fotoğraf, harita gibi görseller açısından oldukça zengin olan seyahatnameler, yerleşimlerin tarihi süreç içerisinde fiziki, ekonomik ve sosyal dokusunu yansıtan son derece önemli kaynaklardır. Mühendis olarak Anadolu'da demiryolu yapımında çalışan Henry Barkley, 1878 yılında Balkanlar ve Anadolu'ya yaptığı gezilerde başta İstanbul olmak üzere, pek çok Anadolu kentini gezmiş, tuttuğu gezi notları ile gördüğü yerleşimlerde kent, kentsel yaşam ve kentliler hakkında detaylı bilgiler sunmuştur. Bu çalışmanın amacı Henry C Barkley'in gezi notlarından Sivrihisar yerleşimine ilişkin gözlemleri aktarmaktır. Çalışma kapsamında seyyahın yaşamı ve gözlemediği yerleşimlere ilişkin gezi notlarından söz edilmiş ve seyyahın Bursa, Kirmasti, İnegöl ve Eskişehir üzerinden, 4-5 Ekim 1878 tarihinde ziyaret ettiği Sivrihisar hakkındaki gözlemlerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sivrihisar, Sakarya Nehri, Eskişehir, Kutlu Köy, Barkley

ABSTRACT

Travel books are needed in order to perceive the arrival of the settlements used today in the historical process and their current situation. Travel books, which are very rich in terms of images such as engravings, photographs and maps, are extremely important resources that reflect the physical, economic and social structure of the settlements in historical process. Henry Barkley, who worked in railway construction in Anatolia as an engineer, visited many Anatolian cities, especially Istanbul, during his trips to the Balkans and Anatolia in 1878, and provided detailed information about the city, urban life and citizens in the settlements he saw with his travel notes. The aim of this study is to convey the observations about Sivrihisar settlement from Henry C.Barkley's travel notes. Within the scope of study, the travel notes about the traveller's life and the settlement he observations about Sivrihisar, which he visited on October 4-5, 1878 over Bursa Kirmasti, İnegöl and Eskişehir.

Key Words: Sivrihisar, Sakarya River, Eskişehir, Kutlu Village, Barkley

1. GİRİŞ

Seyyah veya günümüzdeki kullanımı ile gezginlerin seyahat ettikleri yerleşimler hakkında bilgi ve görüşlerini paylaştıkları, kimi zaman gravür, fotoğraf, harita ve serbest el çizimi gibi görsel kaynaklarla da zenginleştirilmiş seyahatnameler/gezi notları araştırmacılara bilgi sunan önemli kaynaklardır. Seyahatnamelerin öznel görüşler ile hazırlanmış olması nedeniyle nesnel olmayacağı görüşü bir dönem tartışmalı görülse de (Kuş, 2016), günümüzde seyahatname/gezgin notlarının makro ölçekte tarihimize, mikro ölçekte ise yerleşimlerimize ilişkin önemli veriler içermektedir. Bu nedenle seyyahların gezi notları; akademik çalışmalarda kullanılan, günümüzde var olmayan/kullanılan yerleşimlerin tarihsel süreç içerisinde gelişimini ve günümüzdeki durumlarının algılanmasında araştırmacılara bilgi sunan kaynaklardır. Gravür, fotoğraf, harita gibi görseller açısından oldukça zengin olan seyahatnameler, yerleşimlerin tarihi süreç içerisinde fiziki, ekonomik ve sosyal dokusunu yansıtan son derece önemli kaynaklardır.

"Çok okuyan mı çok gezen mi bilir", sözünden hareketle insanoğlu kimi zaman yeni yerler keşfetmek ve yeni bilgiler edinmek amacıyla seyahat etmek istemiştir. Bu nedenledir ki değişik coğrafyalarda dolaşan seyyahlara ait en erken gezi notları antik döneme kadar uzanmaktadır. Seyahatlerin zaman içerisinde

yapılış şekli ve amaçları değişmiş olsa da, gezginlerin seyahatleri sürekli devam etmiştir. Gravür, harita, fotoğraf vb. görseller bakımından oldukça zengin olan ve kentlerin tarihi süreç içerisindeki, fiziki, ekonomik, sosyal vb değişimini yansıtan seyahatnameler; tarih, coğrafya, jeoloji, sosyoloji, folklor ve mimarlık gibi disiplinler tarafından başvurulan önemli kaynaklardır. Genelde kendi istekleri ve iradeleri doğrultusunda hareket eden ve sivil olarak faaliyet gösteren seyyahlar, olayları tarihi süreç içerisinde aktaran klasik tarihçilerin ve günlük yazan vakanüvislerin ihmal ettikleri pek çok bilgiye yer vermişlerdir. Onlar bir taraftan seyahat ettikleri kentlerin insanların ekonomik, dini, sosyal ve kültürel durumlarını ortaya koymuşlar ve hatta kendi ülkeleri ile karşılaştırarak mukayese etmişlerdir. Seyahatnameler basit haritalar veya gezi notları olmanın ötesinde, sonraki araştırmacılara önemli bilgiler aktaran kaynaklardır. Bununla birlikte öznel ve/veya yanlı bilgiler içerme olasılığı nedeniyle bu tip bilgi içeren belgelerin ve gezi notlarının mutlaka bilimsel kaynaklarla da karşılaştırılması gerekmektedir.

Anadolu günümüzde olduğu gibi antik dönemden itibaren Asya ve Avrupa arasında stratejik özelliklere sahip olması nedeniyle de, özellikle 19 yüzyılda çok sayıda gezgin, jeolog, haritacı ve doğa bilimcilerin geçici de olsa uğrak noktası olmuştur. Osmanlı topraklarını ve özellikle Anadolu coğrafyasını 19 yüzyılda pek çok batılı seyyah ziyaret etmiş ve gördüklerini hatıra/günlük şeklinde kaleme almışlardır. Osmanlı coğrafyası ve insanların dışarıdan nasıl algılandığını aktaran seyahatnameler, Osmanlı sosyo-kültürel, siyasi, dini iktisadi ve tarihi araştırmaları için de vazgeçilmez eserler arasındadır. Son zamanlarda seyahatnamelere olan ilginin artması bu metinlerin günümüzde ne işe yarabilecekleri sorusunu da beraberinde getirmiştir. Böylesi bir soruya ilk yanıt, yazarların yaşadıkları zamanları ve mekânları anlatırken sundukları kişisel serüvenin çekiciliğidir. Bu bağlamda seyyah kendisiyle özleştirdiği bir serüveni kelimelerin egzotizmi ve yaşananların büyüleyiciliği içerisinde aktarmaktadır. Böylece seyyahlar kişiliği, işlevleri, aidiyetleri ve dahası yaşadığı dönem aracılığı ile tanıklık ettiği toplumla, günümüzün okurları arasında bir yansıtıcı görev üstlenmektedir.

Anadolu'dan da geçen İpek Yolu güzergâhını (Akdağ, 1959: 415; Tuncer, 2007: 11-67; Cahen, 1979: 191; Özergin, 1985: 7) ve çoğu zaman Kral Yolu'nu izleyerek; batıdan doğuya giden H. Barkley gibi kimi seyyahların, Bursa, İnegöl, Eskişehir Sivrihisar ve Ankara'dan sonra doğu kentlerimizi de ziyaret ettikleri bilinmektedir (Aykut, 1984: 246; Yurdaydın, 1976: 31). Bu çalışmanın amacı Henry Barkley'in gezi notlarından Sivrihisar yerleşimine ilişkin gözlemleri aktarmaktır. Çalışma kapsamında seyyahın yaşamı ve gözlemlediği yerleşimlere ilişkin gezi notlarından söz edilmiş ve seyyahın Bursa, Kirmasti, İnegöl ve Eskişehir üzerinden, 4-5 Ekim 1878 tarihinde ziyaret ettiği Sivrihisar hakkındaki gözlemlerine yer verilmiştir.

2. SEYYAH HENRY BARKLEY'İN GEZİ NOTLARINDA SİVRİHİSAR YERLEŞİMİ

Çalışmanın bu bölümünde ilkin Henry Barkley'in kişiliği ve seyahat ettiği güzergâhlar hakkında bilgi verilmiş ve seyyahın Sivrihisar yerleşimine ilişkin gezi notları ve izlenimleri aktarılmıştır.

2.1. Henry C. Barkley Kimliği ve Seyahatnamesi

İngiliz asıllı Henry C. Barkley 1825–1895 yılları arasında yaşamış 19. yüzyıl gezginlerindedir. Asıl mesleği mühendislik olan Barkley, Balkanlarda uzun yıllar bulunmuş ve bölgenin alt yapı çalışmalarına katılmış ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ilk demir yollarının inşasında çalışmıştır. Aslında bir demiryolu mühendisi olan H. Barkley, belirli aralıklar hariç 1857-1876 yılları arasında Bulgaristan'da bulunmuştur. Aynı yıllarda Balkan milletlerinin ayaklanmaları, her bir milletin bağımsız bir devlet olma arzuları ve Avrupa devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'nun içişlerine müdahaleleri imparatorluk için, sorun oluşturmasının sebep olduğu kargaşa içerisinde Balkanlar üzerinden Anadolu'ya seyahat eden seyyah bu seyahati esnasında Balkanlar ve özellikle de Anadolu'ya yaptığı gezilerde günlük tutmaya başlamıştır. İngiliz hükümetinin Anadolu coğrafyasına yoğun ilgisinden de olmalı ki *A Ride Through Asia Minor and Armenia* isimli günlüklerinden oluşan eserinin yayınlanması için yayınevlerinden yoğun teklifler alması sonrasında seyahatnamesi 1891 yılında Londra da basılmıştır. Seyyah kitabında tarafsız olmaya çalışsa da zaman zaman batılı bilinçaltının su yüzüne çıkmasına engel olamamıştır (İnan 2017: 8-9).

Osmanlı coğrafyasında gördüğü hata ve eksikleri acımasızca eleştirirken gözlemlerini de olduğu gibi aktarmaya özen gösteren seyyahın gözlemleri güvenilir olmakla birlikte, yorumlarına ihtiyatlı yaklaşılması gerekmektedir. Seyyahın eserinde, uğradığı kentlerin günlük hayatına, mimarisine ve folkloruna ilişkin çarpıcı bilgiler mevcuttur. Seyyahın *A Ride Through Asia Minor and Armenia* isimli gezi notları 1870'li yıllarda Osmanlı coğrafyasının nasıl bir panoramaya sahip olduğunu merak edenler için de bir o kadar

önemli kaynaktır. O dönemin eserlerinde döneme ilişkin siyasi, ekonomi ve askeri tespitleri bolca bulmak mümkün iken; seyyahın bu eserinde Türk, Kürt, Ermeni ve daha birçok milletten insanıyla Anadolu coğrafyasında yaşayanların yaşam tarzına, ekonomilerine, ülkedeki yolsuzluk ve rüşveti kabullenmek istememelerine ve kısaca merkezi otoritenin (Saray) Anadolu insanı tarafından nasıl algılandığına yer vermektedir. Eser doğu ve İslam kültürünün yabancı bir gözlemci tarafından nasıl bakıldığını göstermesi açısından önemlidir. Seyyahın gezi notlarının olumlu yanı ise, coğrafyamıza dışarıdan bakan Avrupalı bir yabancının gözlemlerini içermesi, olumsuz yanı ise pek çok batılı seyyahın seyahatnamesinde olduğu gibi ön yargılardan arındırılmamış olmasıdır. Seyyah, seyahati boyunca uğradığı köy, kasaba ve şehirlerdeki çarpıklıkları olduğu gibi aktarmaktan ve hatta gördüklerini açık bir dille eleştirmekten de kaçınmamıştır. Eleştirilerinde sadece Türkler değil Gayr-i Müslimlerde nasibini almıştır. Eser her ne olursa olsun 1850-1880 yılları arasında Balkanlarda ve Anadolu coğrafyasında günlük yaşam ve sosyal hayata ilişkin önemli bilgiler vermektedir. Seyyahın *A Ride Through Asia Minor and Armenia* isimli gezi notlarının 1891 yılında çıkarılan ilk baskısından sonra 2007 yılında Nil Demir tarafından çevirisi yapılmış ve bu çeviri Anadolu ve Ermenistan'a Yolculuk adı ile Kesit Yayıncılık tarafından yayınlanmıştır (Barkley, 2007: 70-74).

1869-1870 yıllar arasında Anadolu'yu pek çok kez ziyaret eden seyyah bu ziyaretinden sekiz yıl sonra yani 1878 yılında; kardeşim dediği ve ismini notlarında belirtmeksizin sadece "G" olarak ifade ettiği kişiye; işleri nedeniyle Anadolu'ya gitmesi gerektiğini ifade etmiş ve kendisinden bu yolculuğa katılmasını istemiştir. Ayrıca davet yazısına evet demesiyle bu teklifi kabul ettiğini bu nedenle vazgeçemeyeceğini de G olarak tanımladığı arkadaşına aktarmıştır. Seyyahın Anadolu'ya birlikte yolculuk yaptığı ve "kardeşim" diye hitap ettiği meçhul kişiyi seyahatnamesinin tümünde G şeklinde isimlendirmesi, G harfinin seyyahın ismini vermek istemediği kişinin adının baş harfi olabileceği düşünülebilir. Seyyahın G olarak isimlendirdiği yol arkadaşının ismini neden vermediği anlaşılmamakla birlikte, bu durumun o dönemde İngiltere ve Osmanlı arasındaki siyasi ilişkilerle bağlantısı olabileceği de düşünülebilir.

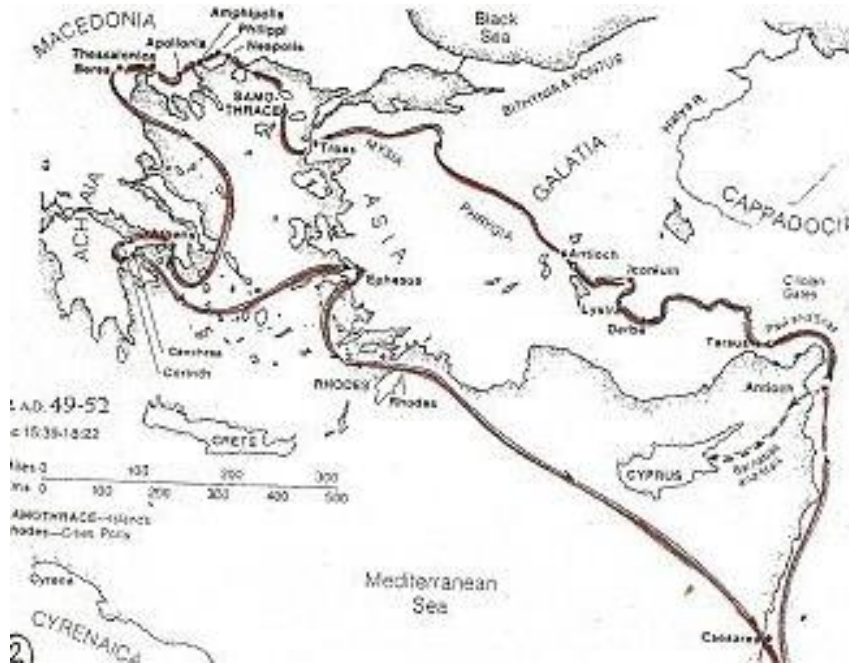
Seyahatname, seyyah yazarın 1878 yılı Ağustos ayı sonlarına doğru Bükreş'ten başlayarak İstanbul, Mudanya, Bursa, Kirmasti (günümüzde Mustafa Kemal Paşa ilçesi), Eskişehir, Sivrihisar, Ankara, Kırşehir, Kayseri, Adana, Urfa, Siverek, Diyarbakır, Ergani Maden, Harput, Dersim Dağları, Erzincan, Erzurum ve Trabzon seyahatleri sırasında tutmuş olduğu günlükleri kapsamaktadır. Seyyah, kardeşim dediği G ile birlikte gezi hazırlıklarının ilk günlerini (1878 Ağustos ayı ortaları) Londra'da geçirdikten sonra Bükreş'e geçtiğini burada Türk kökenli bir esiri ile yaptığı sohbeti uzun uzun anlattıktan sonra 2.000' e yakın Türk esiri olduğunu da belirterek (Barkley 2007: 11) buradan Ruscuk ve Varna'ya sonrada Eylül 1878'de İstanbul'a geldiğini bildirmektedir (Barkley 1891: 1-17).

20 Eylül 1878'de İstanbul'dan Mudanya'ya kardeşim dediği G ile birlikte vapurla geçen seyyah, daha sonra Bursa'ya varmıştır (Barkley 1891: 17-28). Bursa'da bir otele yerleştikten sonra kentin sokaklarına, camilerine, ipek atölyelerine, tarlalarına, Ermeni yetimhanesine ve Rum azınlığına da kısaca değinen seyyah, Bursa'dan Ankara'ya gitmek için ayrıldıklarında Aksu denen köyde bir handa kaldıklarını, daha sonra İnegöl Vadisi ve vadi etrafındaki köylerden geçerek İnegöl'e ve oradan da 1 Ekim 1878' de Eskişehir e ulaştıklarını ifade etmiş ve bu güzergâh üzerinde uğradıkları köyler ile ilgili gözlemlerini de aktarmıştır (Barkley, 1891: 53-59; 2007: 41-56). Seyyah Eskişehir'den sonra 4 Ekim tarihinde günümüzde Mustafa Kemal Paşa ilçesi olarak bilinen Kirmasti'ye gelmiş ve aynı gün buradan ayrılarak 6 Ekim'de Sivrihisar'a ulaşmış ve Sivrihisar'dan ayrılarak 8 Ekim'de Eskişehir Merkez'e bağlı Hasan Bey Köyü'nden ekibiyle beraber yukarıda belirtilen doğu şehirlerimize seyahat etmek üzere Ankara'ya doğru yola çıkmıştır. Barkley, Kieppert'in haritasındaki (Kieppert, 1902; Tanrıku, 2014: 189-205) güzergâhlardan da hareket ederek Hasanoğlan üzerinden Kırşehir, Yozgat ve Kayseri'ye gitmek üzere Ankara'dan ayrılmıştır (Yerasimos, 1991: 130-132).

2.2. Henry C. Barkley'in Gezi Notlarında Sivrihisar

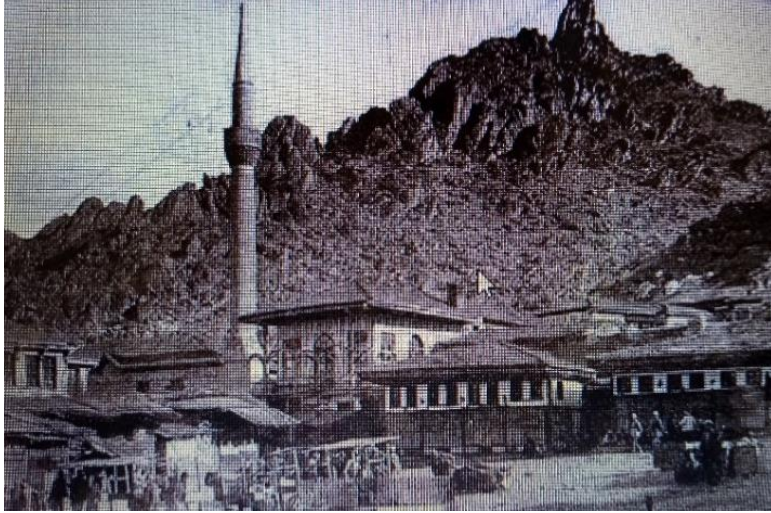
Sivrihisar'ın Anadolu'dan da geçen Kral Yolu üzerinde ve haçlı seferleri esnasında kullanılan yol güzergâhlarında (Akarsu, 2021: 133-147; Özergin, 1959: 28-36) önemli bir menzil olmasının yanı sıra, kentsel mimari, ekonomi ve folklor bakımından da önemli bir yerleşim olması seyyahların yerleşimi ziyaret etmeleri sağlamıştır (Şekil 1).

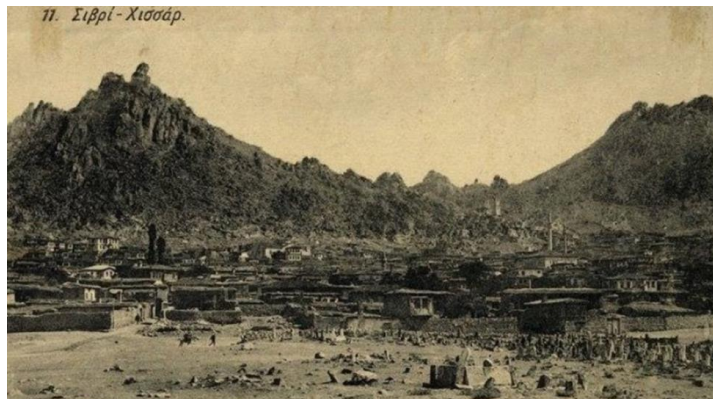

Şekil 1. Sivrihisar ve Kral Yolu (Google Görseller, Kral Yolu)

Yukarıda belirtildiği gibi 4 Ekim’de Eskişehir’ den Sivrihisar’a gelen seyyah burada 1 gün kalmıştır. Sivrihisar’a çok az bir mesafede sıcağın kavrulduğunu ve rüzgârla uluyan çölde tepeleri sol taraflarına alarak ilerlediklerini belirten seyyah, her yarım mil de bir (1 mil: 1.609 km.), tepelerden süzülen kurumuş su yollarını ve dereleri geçtiklerini ve beş saatlik bir yolculuktan sonra tepelerin çevrelediği yarım daire şeklindeki bir koya kurulmuş olan Sivrihisar’a ulaştıklarını da ifade etmektedir (Fotoğraf 1).

Fotoğraf 1. 19 Yüzyıl Sonlarında Sivrihisar (Google Görseller, Sivrihisar Eski Fotoğraflar)

Fotoğraf 2. 19. Yüzyıl Sonlarında Sivrihisar (Sivrihisar Belediyesi Arşivi)

Seyyah, Sivrihisar tepelerinin sivri ve yuvarlak çeşitli granit kayalıklardan oluştuğunu ve Dartmoore kayalıklarını hatırlattığını da ifade etmekte ve evler için :“... Tepelerin oluşturduğu yarım daire aşağı yukarı 800 m. uzunluğundaydı, evler düzensiz bir şekilde bu yarım dairenin içinde bir araya toplanmıştı. Evlerin yarısından fazla Türklere diğerleri Ermeniler’e aitti. Burada da evler tepelerin yamacını yapılmıştı. Ve tepeler arka tarafta duvar vazifesi görüyordu. Çatılar düzde ve toprakla kalınca sıvanmıştı Evlerin çoğu iki kattan oluşuyordu. En yüksek kat insanların yazı geçirdiği büyük taraçaya açılırken alt katta bir sürü küçük oda bulunuyordu. Sivrihisar çok güzel ve değişik bir manzara oluşturan küçük bir şehirdi. Evler her ne kadar kat kat dik kayaların üzerine yapılmış ya da sadece 6000 sakini olan küçük bir yerd. ” demekte ve burada oturan insanların hepsinin durumunun iyi olduğunu ve 8000 poundu bulan anaparaları ile bazılarının bu ülkeye göre oldukça zengin sayılabileceklerini ve hatta refah seviyelerinin iyi düzeyde olmasını da Ankara keçisinin yerli halk tarafından geniş sürüler halinde yetiştirilmesine bağlamaktadır (Barkley 1891: 94) (Fotoğraf 3, 4).

Fotoğraf 3. Sivrihisar Evleri (Dikmen ve Toruk, 2016)

Fotoğraf 4 Ankara Keçisi (Google Görseller, Ankara Keçisi)

Seyyah Sivrihisar’da yaşayan Ermeni ailelerin misafirperverliğinden de uzun uzun bahsetmekte ve İstanbul da iken Mr. Thompson adındaki kişinin Sivrihisar’da yaşayan Ermeni bir arkadaşına vermelerini istediği bir mektubu yerine teslim ederken : “... bu arkadaş tarafından çok sıcak bir misafirperverlikle karşılandık. Tam on bir penceresi olan geniş ve havadar bir odayı bize ayırdı. Daha sonra çölde bir vahada olduğumuz hissini veren başka bir oda da, kendimizi yumuşak yastıkların üzerine bağdaş kurarak oturmuş, kahvemizi ve sigaramızı içerken bulduk. Ev sahibimiz ve onun bir arkadaşıyla, sofradaki yemeklerin bazılarını ellerimizle yediğimiz alaturka bir ziyafet çektik. Eti lastik gibi olan bir Ankara keçisi de bu ziyafete dâhildi. Ev sahibimiz hafta olmadığı veya cinsi karışmadığı sürece bu keçiyi asla yaşlanmadan kesmediğini açıkladı bize. Bunun üzerine soru sormadık ama, biraz önce yediğimiz keçinin yaşlandığı için kesilmiş olduğunu dinledik. Ayrıca çok güzel bir çorba içtik ve sirkenin içine doğranmış salatalıkları (Turşu) yedikten sonra karpuz ve üzümlü yemeği (Hoşaf) bitirdik ...” diyerek Sivrihisar’ın havasının açlığı

hissettirdiğini kurtlar gibi yemiş olmalarına rağmen bir türlü doğmadıklarını da söylemektedir (Barkley, 1981: 95-97). Seyyah, Sivrihisar'ın yaklaşık 10 saat uzaklıkta köknar ormanlarının bulunduğu, civar köylerden insanların vergiden muaf oldukları için köknar ağaçlarını keserek İzmit'e gönderdiklerini ve kesilen ağaç başına 10 pound ücret aldıklarına da değindikten sonra, kaldıkları Ermeni evindeki aile babasının Türklerle çok iyi geçindiklerine ve aralarında herhangi bir sorun yaşamadıklarına da değindikten sonra: "... aile büyüğünün, 'bizler Bulgarlar ve Sırlar gibi değiliz. Bir Türk bizi soyduğu zaman hiçbir şey yapmıyoruz. Bizi dövdüğü zaman sesimizi çıkartmıyoruz. Böylece huzuru sağlamış oluyoruz, ne kadar da asil insanlar.' " ifadelerine de yer vermekte ve sonrasında yerleşimin birkaç yıl önce büyük bir yangın geçirdiğini bu yangından hemen sonra İngiltere'deki Ermenilerin buradaki okulun biran önce yapılabilmesi için 300 pound topladıklarını da belirtmektedir.

Seyyah, Sivrihisarlı Ermenilerinin Türk adetlerine çok iyi uyum sağladıklarını, kadınların gün içerisinde erkeklerinden ayrı olan kendi odalarında vakit geçirdiklerinden, sokakta yüzlerini kapattıklarından ve aynı Türk kadınları gibi uzun mantolar giydiklerinden, bellerine birkaç kez doladıkları renkli şallardan, keten bluzlardan, kısa bol yeleklerinden ve beş altı tutam şeklinde örülmüş saçlarının sadece arkadan görünmesine izin veren kafalarına bağladıkları kumaşlardan da söz etmekte ve çoğu zaman ayakkabı kullanmadıklarını da dile getirmektedir. Barkley, erkeklerin ise ayak bileklerinden bağlı bol pantolonlar (şalvar) giydiklerini, bellerine tam oturan pamuklu kumaştan renkli kemerin altından dizlerine kadar uzanan ve bel kısmından ayrılan kisve giydiklerini, kafalarına; etrafına koyu renk pamuklu bir mendil sardıkları fesleri taktıklarını, ayaklarında da uzun beyaz yün çorapları ve sert ayakkabı olduklarını belirtmekte ve : "... yakışıklıktan uzak, sağlıksız, canları sıkılmış ve melankolik bir görünüşleri vardı. Ama insan onlardan biriyle konuştuğunda, dış dünya ile ilgili sahip oldukları bilgi yoğunluğuna şaşırmadan edemiyordu. Hepsi İngiltere'nin yakında Anadolu'yu yöneteceğine ve gelecekte mutlu günlerin onları beklediklerine inanıyorlardı. " demektedir (Barkley, 1891: 98-100).

Barkley, kendilerini misafir eden Ermeni ailenin anladıklarından etkilendiğini ve epey yararlı bilgiler elde ettiklerine de değindikten sonra 6 Ekim sabahı saat 8 gibi, istemeseler de şehirden ayrılmak zorunda kaldıklarını, Sakarya Nehri'nin üzerindeki köprü'nün yıkılmış olması nedeniyle, nehri, güneyden dolambaçlı bir yolla yaklaşık 6 saatte geçtiklerini aktarmaktadır. Seyyah nehri geçtikten kısa bir süre sonrada Türkmen çadırlarıyla karşılaştıklarını ve bu çadırlarda yaşayan göçer ailelerden atları için yem aldıklarını, daha sonra yollarına devam ettiklerini ve Sivrihisar'dan dört saat mesafede olan Kutlu Köyü'nde mola verdiklerini de yazmaktadır.

Seyyah Sivrihisar'dan ayrıldıktan sonra ilk iki saatin son derece kıraç, boş, yeşillik olmayan tepelerin arkasındaki dolambaçlı yollardan geçtiklerini, sürekli düzlüklerden geçerken, yaklaşık 800 fit, deniz seviyesinden ise 400 fit yukarı doğru çıktıklarını ve her yerde tebeşir tepelerinin bulunduğunu, geniş bir arazinin önlerinde sürekli devam ettiğini bu arazinin de tamamen çorak olduğunu hatta dört saatlik at sırtındaki yolculuklarında bu arazide hiçbir şekilde koyun ve sığır sürüsü görmediklerini çoğu zaman terk edilmiş eski bir mezarlık içinden de geçmek zorunda kaldıklarını da söylemektedir (Barkley, 1891: 100-101).

Seyyah Sivrihisar'ın çevresindeki sarp kayalıklardan kurtulduklarında, geçtikleri yerlerde önlerine serilmiş bir çok bitkinin yetiştiği topraklar arasındaki farkı görünce : " ... Burasının ormanlardan Sivrihisar' a kadar ovalar kekik ve yabani otların da karışmış olduğu çimenlerle kaplıydı. Buradaki çimenlikler ise vadilerdekiler dışında tamamen yok olmuş ve onların yerini iki çeşit zambak ağacı, diğer dikenli bitkiler ve çalı şeklinde yabani bitkiler almıştı. Şimdiye kadar görmediğim bir sürü yabani ot vardı ve hemen hemen hepsi dikenliydi " demektedir (Barkley, 1891: 101). Barkley, yolculukları ilerledikçe taşra bölgesi diye bahsettiği bu coğrafyanın gittikçe kötü bir hal aldığı ve her tepeye ulaştıklarında manzaranın monotonluğunu değiştirecek bir görüntüde olamayacağını da sık sık ifade etmektedir. Barkley ve G diye isimlendirdiği arkadaşı ile zorlu ve bir coğrafya üzerinden 7 Ekim'de Kutlu Köyü'ne ve buradan da Hasan Bey Çiftliği üzerinden 8 Ekim'de Ankara'ya ulaşmıştır.

3. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Seyyah, G diye isimlendirdiği arkadaşı ile 1 gün kaldığı Sivrihisar'da başta misafir edinmiş oldukları Ermeni ailenin misafirperverliğinden sonra Ankara geçişinden, ikram edilen yemeklerden ve dahası ayrıntılı bir şekilde yöresel kıyafetlerden bahsetmekle kalmamış yer yer Sivrihisar evlerinin mimari özelliklerinden az da olsa söz etmiştir. Kasabanın topografik yapısına ve bitki örtüsüne de gezi notlarında yer veren, fakat kuzeybatı çıkışında yer alan Ermeni Kilisesi'nden ve hatta cami, hamam, türbe gibi anıtsal

yapılardan hiç söz etmeyen Barkley, gözlemlerinde tarafsız davranmaya özen göstermiş olmakla birlikte, misafir edindiği Ermeni ailenin yanlı görüşlerinde de sessizliğini muhafaza etmiştir. Anadolu'ya yolculuğunda Sivrihisar gözlemlerinde de olduğu gibi uğradığı çoğu Anadolu şehir, kasaba ve köylerinde çarpıklıkları anlatmaya özen gösteren Barkley, yanlışlıkları açık bir dille eleştirmekten de kaçınmamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun teknik ilerlemesine katkıda bulunan Barkley'in, seyahatnamesini öznel, kişisel, hayali ve İngiliz kimliği altında yazdığını söylenebilir. Yukarıda da belirtildiği üzere seyahatnamesinin bazı bölümlerinde seyyah kişisel çelişkilere düşmektedir. Seyyah, notlarında çoğu zaman yazdıklarını kendi değerler sistemi ile karşılaştırmaya da çalışmıştır. Sivrihisar notlarında bu durumla karşılaşmamış olmasına rağmen çoğunlukla, Türklerin hiç bir konuda İngilizleri geçemeyeceği önyargısı ile izlenimlerini dile getirmekten de çekinmemiş, bu bağlamda kimi zaman doğu şehirlerimizin insanlarını 'vahşi' olarak göstermekten de geri kalmamıştır. Seyahatnamesinin çoğu bölümlerinde Türkleri geleceği merak etmeyen, değişime açık olmayan bir millet olarak anlatmakta hatta Osmanlı tebaasının teknik ilerlemeyi hoş karşılamadığını, buna bağlı olarak ta İngilizlerin getirdiği lokomotif reddettiklerini de hararetli bir şekilde dile getirmektedir. Türkler için en iyi ulaşım aracının at olduğuna da seyahatnamesinin kimi bölümlerinde sık sık değinen Barkley, Osmanlı topraklarına gelmeden önce demiryolu projesinde, kesitler, eğimler ve kıvrımlar, virajlar, kavisler, geçitler ve bindirme yerleri ile ilgili hayaller kurduğunu da vurgulamaktadır. Seyyah, Sivrihisar notlarında da belirttiği gibi Osmanlı'da özellikle misafir ağırlamanın çok zaman aldığını fakat fazlasıyla misafirperver olduklarını zenginlerinin ise kahve, tütünü fazla tükettiklerine ve hatta zamana da değer vermedikleri ifade etmekle birlikte, kendisinin haksız ve bir o kadar da yanlı bir çok genellemesini gezi notlarında fazlasıyla görmek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Akdağ, M. (1959). Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi, Cilt: 1, Ankara.
- Akarsu, R. (2021). Akhaimenid Dönemi'nde Yol Ağları, Anasay Dergisi, Sayı 16: ss. 133-149, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Aykut, N. (1984). 4.Murat'ın Revan Seferi Menzilnamesi, Tarih Dergisi, Sayı:34, s. 183-246, İstanbul.
- Barkley, H. (1891). A Ride Through Asia Minor and Armenia, Londra.
- Barkley, H. (2007). Anadolu ve Ermenistan'a Yolculuk, (Çeviri: Nil Demir), Kesit Yayınları, ss. 70-74, İstanbul.
- Cahen, C. (1979). Osmanlı Öncesi Anadolu'da Türkler, İstanbul.
- Dikmen, B. Ç., Toruk, F. (2016), Sosyal ve Kültürel Sürdürülebilirlik Kapsamında Sivrihisar Evlerinin Korunmasına Yönelik Öneriler İdil Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 22, ss. 713-733, Sanat ve Dil Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- İnan, D. (2017). Montagu, Craven ve Barkley'in Osmanlı Devleti ve Türkler Hakkındaki İzlenimleri Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 37, ss. 1-11, Konya.
- Kieppert, H. (1902). Karte von Klein Asien, Berlin.
- Kuş, A. (2016). Batılı Seyyah ve Araştırmacılara Göre 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Doğu Karadeniz Bölgesi. Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Yayın No: 55-16-01, Samsun.
- Özergin, M. K. (1959). Anadolu Selçukluları Çağında Anadolu Yolları, İstanbul.
- Özergin, M. K. (1985). İpek Yolu, Boğaziçi Dergisi, Sayı: 39, ss. 7-11, İstanbul.
- Sivrihisar Belediyesi Arşivi
- Tanrıkulu, M. (2014), Johann Samuel Heinrich Kiepert'in Osmanlı Haritalarının Bir Değerlendirmesi Zeitschrift für die Welt der Türken, Vol 6, No: 2, ss. 189-205, Münih.
- Tuncer, O. C. (2007). Anadolu Kervan Yolları, Ankara.

Google Görseller, Kral Yolu, <https://egirdirturizmdanismaburosu.ktb.gov.tr/TR-178471/stpaul-kral-yolu.html> (Erişim Tarihi: 24.09.2021).

Google Görseller, Sivrihisar Eski Fotoğrafları
https://www.google.com/search?q=sivrihisar+eski+foto%C4%9Fraflar%C4%B1+&tbm=isch&ved=2ahUK Ewil3cO_6-_zAhUH2qQKHnA14Q2-cCegQIABAA&oq=sivrihisar+eski+foto (Erişim Tarihi: 12.09.2021).

Google Görseller, Ankara Keçisi,
https://www.google.com/search?q=ankara+tiftik+ke%C3%A7isi&tbm=isch&ved=2ahUKEwjX3bHgg_Dz AhUYrKQKHbU_BEEQ2-cCegQIABAA&oq=ankara+tiftik+ke%C3%A7isi&gs_lcp= (Erişim Tarihi: 05.09.2021).

Yerasimos, S. (1991). Les Vogageurs Dans L'Empire Ottoman (14-16 yy), Ankara.

Yurdaydın, H. (1976). Beyan-ı Menzili Sefer-i Irakeyn Sultan Süleyman Han, Ankara.

